

20. Статистика Центрального банку Республіки Вірменія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cba.am/>.
21. Статистика Федерального резервного банку Сент-Луїса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://fred.stlouisfed.org>.
22. Versal N. The Global Financial Crisis and Profitability of Banks: Evidence from Russia, Ukraine and Kazakhstan / N. Versal // Journal of Economy and Entrepreneurship. – 2013. – Volume 7. – № 5. – P. 287–291.

Версаль Н. И.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФИНАНСОВЫЕ ШОКИ В КОНТЕКСТЕ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА СТРАН ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Резюме

В статье установлено, что уровень развития финансового сектора стран Восточного партнерства по показателям отношения активов финансовых корпораций к ВВП, к общим активам финансового сектора является достаточно низким. Банковский сектор остается ответственным за возникновение, распространение и сдерживания финансовых шоков. Наличие связи между уровнем развития финансового сектора и склонностью к возникновению и распространению финансовых шоков имеет место, но учитывая проблематику финансовых шоков, более важным является устойчивость, чем уровень развития финансового сектора.

Ключевые слова: финансовые шоки, финансовый сектор, банковский сектор, страны Восточного партнерства.

Versal N. I.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FINANCIAL SHOCKS IN THE LIGHT OF FINANCIAL SECTOR DEVELOPMENT IN THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

Summary

The study found that the level of development of the financial sector of the Eastern Partnership countries in terms of indicators of financial corporations' assets to GDP and to total assets of the financial sector is relatively low. The banking sector remains responsible for the emergence, spread and containment of financial shocks. The link between the level of development of the financial sector and the propensity to the emergence and spread of financial shocks does matter, but considering the issues of financial shocks the resiliency of financial sector is more important, than the level of its development.

Key words: financial shocks, financial sector, banking sector, Eastern Partnership countries.

УДК 336.71-027.236

**Гірченко Т. Д.
Стороженко О. О.
Шейко О. П.**

Інститут банківських технологій і бізнесу Університету банківської справи

ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті досліджено сучасний стан банківської системи з позиції її ефективності. Здійснено аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування комерційних банків. Досліджено показники активів та капіталу, операційної ефективності, фінансового результату діяльності банків. Запропоновано напрями підвищення ефективності банківської системи України.

Ключові слова: банківська система, ефективність, фінансовий результат, активи банку, капітал банку, прибутковість.

Постановка проблеми. Кризові явища в сучасній економіці України не могли не позначитися на стабільності та ефективності функціонування банківської системи країни, що спричиняє негативні наслідки для діяльності всіх суб'єктів економічної діяльності, суспільства. Несприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків, зменшення внутрішнього споживчого ринку, зниження інвестиційної активності, розрив міжгалузевих зв'язків, наростання нестабільності на валютному ринку, збільшення боргового навантаження на державний бюджет, обмеження кредитної активності – це явища, що негативно позначаються на організації фінансових відносин суспільства й об'єктивно

визначають складні умови, в яких сьогодні функціонують комерційні банки в Україні.

Водночас комерційні банки, перебуваючи у центрі руху грошових потоків економічної системи, пов'язані різноманітними фінансовими операціями з усіма суб'єктами господарської діяльності, і, відповідно, мають суттєвий вплив на умови ведення бізнесу, загальні тенденції економічного та соціального розвитку. Отже, стабільність та ефективність національно банківської системи є запорукою нормального функціонування економіки.

Сучасний стан національної економіки, фінансової системи України, необхідність її відновлення в умовах соціально-політичної та фінансово-еко-

номічної нестабільності, невизначеності міжнародних товарних і фінансових ринків потребують стабільних та надійних комерційних банків. У контексті цього необхідним є розроблення та реалізація ефективної стратегії розвитку банківської системи України в умовах інтеграції у світове фінансове середовище, що передбачає захист національної банківської системи від негативного впливу зовнішніх чинників, зміцнення позицій вітчизняних банків для забезпечення успішних економічних перетворень і безпеки держави. Отже, актуальною проблемою та пріоритетним напрямом сучасного розвитку банківської діяльності в Україні є питання управління її ефективністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань оцінки ефективності діяльності банків займалася низка провідних вітчизняних та іноземних учених, зокрема А.В. Буряк, А.М. Герасимович, В.М. Диба, А.А. Мещеряков, О.О. Примостка, П. Роуз, Дж. Сінкі та ін. Їхні роботи присвячені дослідженню теоретичних підходів до ефективності діяльності банків, аспектам забезпечення ефективного функціонування банків у сучасних умовах, основним напрямом покращення ефективності діяльності банківських установ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом діяльність комерційних банків зазнала суттєвих змін. Наслідки світової фінансової кризи, зокрема перегляд стандартів та вимог до банківської діяльності, призводять до зміни поглядів на подальший розвиток банківського бізнесу в цілому. Змінилися умови функціонування банківських установ в Україні також під впливом організаційно-інституційних та функціональних трансформацій. Отже, ці зміни зумовлюють необхідність перегляду наявних положень стосовно управління діяльністю банків та розроблення нових підходів до управління їх ефективністю з урахуванням не тільки теперішньої ситуації, а й перспектив на майбутнє.

Мета статті полягає у визначенні напрямів підвищення ефективності банківської діяльності в Україні на основі її аналізу на сучасному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність діяльності комерційного банку є багатоаспектним поняттям, що пов'язано із суб'єктом, об'єктом, метою його діяльності. Двоїста природа ефективності діяльності банків є наслідком того, що вони, будучи приватними інститутами, водночас виступають джерелом суспільних благ, тому ефективні з погляду власників банки можуть бути неефективні з погляду економіки, і навпаки.

Протягом 2014–2015 рр. українська економіка та банківський сектор пройшли найглибшу кризу за часів незалежності, що було зумовлено масштабними структурними дисбалансами, акумульованими протягом останнього десятиліття, тим, що тривалий час банківський сектор залишався без належного регулювання та ефективного нагляду [1; 2]. У результаті частина комерційних банків не виконувала функції класичного фінансового посередництва та розглядалася акціонерами виключно як інструмент фінансування пов'язаного бізнесу. Негативну роль у погіршенні фінансового стану комерційних банків відіграла правова незахищеність кредиторів. Сьогодні фінансовий сектор продовжує залишатися вразливим до можливих зовнішніх і внутрішніх шоків. Стійкість банківського сектору поступово відновлювалася протягом 2016 р., проте темпи оздоровлення поки нестабільні та значною мірою залежатимуть від реалізації зовнішніх ризиків і здатності їх мінімізувати [1].

Як бачимо з даних табл. 1, ужиті заходи щодо стабілізації макроекономічної ситуації в 2014–2015 рр. сприяли відновленню позитивної динаміки, що є запорукою подальшого розвитку та зростання.

Девальвація національної валюти в останні роки мала негативні наслідки для банківського сектору: зростання збитковості та подальше зниження довіри до банків із боку населення (рис. 1).

Зменшення ризиків для цінової стабільності, покращення інфляційних очікувань, стабільна ситуація на валютному ринку дали змогу НБУ пом'якшити свою монетарну політику шляхом

Рис. 1. Причинно-наслідковий зв'язок впливу девальвації гривні на банківську систему

Джерело: складено авторами за [5]

Таблиця 1

Макроекономічні показники в Україні за 2011 р. – III кв. 2016 р.

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	III кв. 2016
Індекс споживчих цін (до грудня попереднього р.), %	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	6,4
Облікова ставка НБУ, %	7,75	7,5	6,5	14	22	15
Офіційний курс валюти UAH/USD, грн.	7,97	7,99	7,99	11,9	21,8	26,28
Міжнародні резерви, млрд. дол. США	31,8	24,5	20,4	7,5	13,3	15,6

Джерело: складено авторами за даними [3]

зниження відсоткових ставок. Поступове відновлення зовнішнього та інвестиційного попиту дали можливість прогнозувати економічне зростання на рівні 1,1% у 2016 р. [4].

За п'ять останніх років кількість банків в Україні зменшилася майже в два рази (рис. 2). Найбільше зниження кількості банків на ринку відбулося в 2015 р.: 46 банків припинили своє функціонування, із них 10 банків – з іноземним капіталом. За даними НБУ [4], з початку 2014 р. і по I півріччя 2016 р. було виведено 80 банків із ринку, у тому числі: 4 – через непрозору структуру, 2 – самоліквідація за рішенням власників, 5 – Крим та зона АТО, 9 – через порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу, 48 – через порушення нормативів, у тому числі падіння рівня нормативів капіталу; решта банків – з інших причин (касові операції, незадовільна якість активів тощо).

За досліджуваній період активи комерційних банків зросли на 17,4% та станом на кінець III кв. 2016 р. становили 1276 млрд. грн. (рис. 3). Найбільше зменшення капіталу відбулося в 2014 р.: порівняно з попереднім роком – на 30,4%. У 2016 р. спостерігалось його зростання.

Ключовим фактором коливання обсягу активів банківської системи України в досліджуваному періоді була динаміка курсу національної валюти, поряд із виведенням частини банків із ринку, відтоком клієнтських коштів та скороченням кредитних портфелів. Зростання ж капіталу комерційних банків можна пояснити вимогами НБУ щодо докапіталізації банків.

Доходи та витрати банків є першочерговими факторами формування прибутку банків України, який є абсолютним показником ефективності діяльності банків. За підсумками III кв. 2016 р. фінансовий результат банків України був від'ємним (рис. 4) з урахуванням діяльності на ринку трьох неплатоспроможних банків та ста функціонуючих. Найбільший чистий збиток банків за досліджуваний період було отримано в 2015 р. у розмірі 66,6 млрд. грн., що зумовлено передусім погіршенням якості активів банків, що, своєю чергою, спричиняє необхідність подальшого доформування резервів. Обсяг сформованих резервів за підсумками 2015 р. становив 321 млрд. грн. Сукупний обсяг доходів українських банків за 2015 р. досягнув 199,2 млрд. грн., а обсяг витрат – 265,8 млрд. грн.

Протягом 2011–2015 рр. загальна сума валових доходів збільшилася на

56,4 млрд. грн., або на 39,5%, а за 2015 р. зменшилася порівняно з попереднім роком на 11,0 млрд. грн., або на 5,23%. Найбільшими темпами знижувалися такі доходи, як: повернення списаних активів, процентні доходи та інші операційні доходи – відповідно на 36,25%, 10,65% та 5,21 порівняно з початком 2015 р.

Витрати банківських установ за винятком 2012 р. постійно зростали, порівняно з попереднім роком. Загалом за період 2011–2015 рр. зростання витрат відбулося з 150,5 млрд. грн. до 265,8 млрд. грн., що в абсолютному вираженні становило 115,3 млрд. грн. Фінансові результати діяльності банків за винятком 2011 р. та 2012 р. були від'ємними. Також, починаючи з 2013 р. спостерігається перевищення темпів росту витрат банків над їх доходами. Зокрема, у 2015 р. темп росту витрат становив 0,99%, а доходів – -5,24%.

Розглянемо динаміку відносних показників ефективності банків України, що представлена на рис. 5. За період з 2011 р. по III кв. 2016 р. спостерігалось погіршення ефективності діяльності банківської системи, що підтверджується рухом показників: зменшенням достатності регу-

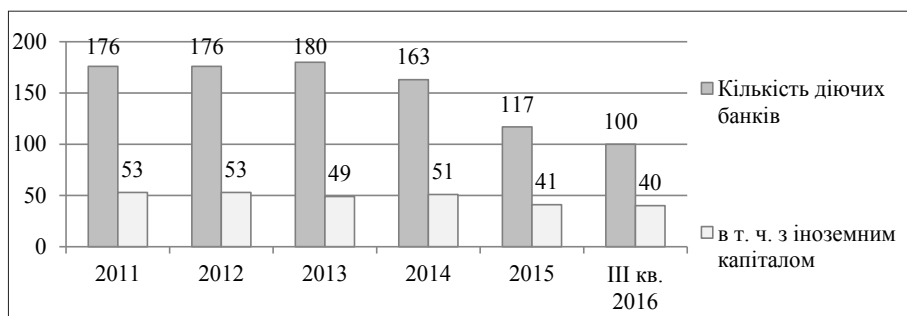

Рис. 2. Кількість діючих банків за 2011 р. – III кв. 2016 р. станом на кінець періоду

Джерело: складено авторами за [3]

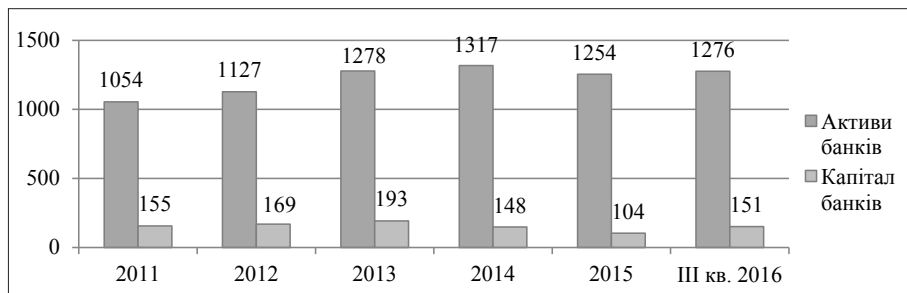

Рис. 3. Активи та капітал банків України за 2011 р. – III кв. 2016 р., млрд. грн.

Джерело: складено авторами за [3]

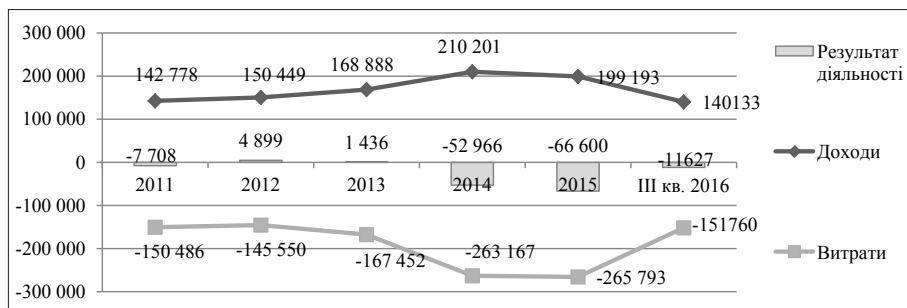

Рис. 4. Фінансовий результат діяльності банків України за період 2011 р. – III кв. 2016 р., млн. грн.

Джерело: складено авторами за [6]

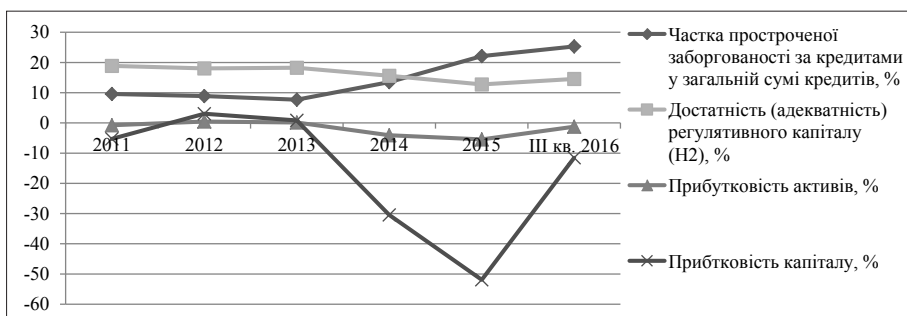

Рис. 5. Показники ефективності діяльності банківської системи України за 2011 р. – III кв. 2016 р. станом на кінець періоду, %

Джерело: складено авторами за [3]

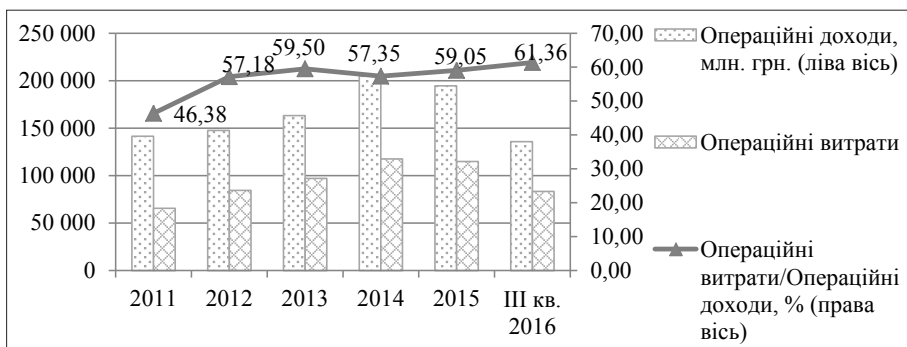

Рис. 6. Операційна ефективність банків України за 2011 р. – III кв. 2016 р.

Джерело: складено авторами за [6]

лятивного капіталу з 18,9% до 14,55%; погіршення прибутковості активів з -0,76% до -1,23%; погіршення прибутковості капіталу з -5,27% до -11,54%; зростання частки простроченої заборгованості за кредитами банків з 9,6% до 25,3%.

Таким чином, перегляду потребує внутрішня політика комерційних банків, у тому числі й кредитна, про що свідчить низький рівень прибутковості активів та капіталу. При цьому коефіцієнти прибутковості власного капіталу та активів можуть бути використані як індикатори можливого погіршення результативності банківських операцій та настання банківської кризи, що характеризується відсутністю позитивних результатів від посередницької діяльності комерційних банків.

Протягом 2015 р. операційні доходи більшості банків залишалися на відносно високому рівні, а співвідношення операційних витрат до доходів знизилось, хоча значною мірою це було спричинено ефектом девальвації (рис. 6). Водночас вартість кредитного ризику (співвідношення обсягів відрахування в резерви протягом року до кредитного портфеля) у 2015 р. збільшилася у 2,1 рази порівняно з 2011 р. – до 43,6%, що і сформувало суттєві збитки банківського сектору.

Банківський сектор залишається збитковим і протягом 2016 р.: розчищення балансів комерційних банків від проблемної заборгованості вимагає суттєвого доформування резервів під активні операції. Повернення до прибуткової діяльності очікується в 2017 р. За оцінками [1], рівень достатності капіталу багатьох банків протягом 2016 р. тимчасово перебував нижче 10%. Таке зниження допустиме, оскільки банкам, які пройшли діагностичне обстеження, надано три роки для досягнення цього рівня.

Операційні доходи банківського сектору зростали протягом 2011–2014 рр., незважа-

ючи на зменшення кількості комерційних банків у системі. Це спричинено насамперед девальвацією гривні, що призвело до зростання чистого процентного доходу в гривневому еквіваленті та торговельного доходу. Протягом 2015 р. – III кв. 2016 р. операційні прибутки знизилися в річному вимірі, що пов'язано з негативним ефектом переоцінки валюти кількома великими банками. Співвідношення операційних витрат та доходів зросло з 46,38% у 2011 р. до 61,36% у III кв. 2016 р., що говорить про погіршення ефективності функціонування банківських установ.

Висновки. Отже, наявні проблеми неефективності банківської системи України проявляються як: високі від'ємні значення прибутковості діяльності, маржі прибутку, значні резерви за активними операціями, порушення банками нормативів НБУ, неякісні активи банків,

відтік депозитів та ін. Ці проблеми посилюються кризовими явищами в економіці та специфікою регуляторного й операційного середовища комерційних банків.

Існує декілька напрямів підвищення ефективності діяльності комерційних банків: зростання доходів, зменшення витрат, зниження ризиків, пов'язаних із виконанням комерційними банками покладених на них обов'язків. Утім, одночасне досягнення цих цілей на практиці майже неможливе, оскільки вони є стратегічними щодо забезпечення економічної ефективності діяльності комерційних банків.

Для підвищення ефективності діяльності вітчизняної банківської системи можна запропонувати такі заходи:

- нарощувати власні кошти комерційних банків, що сприятиме зростанню їх ресурсної бази і, відповідно, їхнього інвестиційного потенціалу; буде однією з передумов залучення іноземних інвестицій; стимулюватиме інтеграційні процеси; створить умови для ведення добросовісної конкурентної боротьби на ринку;

- раціонально та ефективно розміщувати кошти комерційних банків за умови забезпечення фінансової стійкості банківської системи, що дасть змогу вирішити суперечність між ліквідністю, надійністю, прибутковістю;

- здійснювати фінансове планування, що є одним з інструментів збільшення прибутку і його раціонального використання. І хоча в умовах, які склалися в нашій країні через нестабільність, інфляцію, фактичні дані можуть суттєво відрізнятися від запланованих, основні пропорції залишаються практично незмінними;

- сформувати достатні страхові резерви та резервні фонди, що сприятиме зміцненню ліквідності, надійності, стабільності як окремих банків-

ських установ, так і банківської системи в цілому, зниженню фінансових ризиків кредитної діяльності;

– застосовувати такі інструменти в банківській діяльності, які дають змогу як планувати, так і отримувати додатковий прибуток, зокрема ф'ючерси, опціони, форвардні операції з валютою,

інші фінансові інструменти, що відповідають умовам ринкових відносин;

– систематично і всебічно здійснювати моніторинг ризиків банківської діяльності, своєчасно вживати заходи щодо їх зниження;

– підвищувати рівень професіоналізму менеджменту та працівників банківської системи.

Список використаних джерел:

1. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32241744>.
2. Роль банківської системи у фінансіалізації економічного розвитку України / Н.В. Бичкова, І.А. Ломачинська, А.О. Мумладзе // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2015. – Т. 20. – Вип. 6. – С. 202–206.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
4. Два роки реформи фінансового сектору: звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=33202034>.
5. Дзюблук О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору / О. Дзюблук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – Вип. 2. – С. 54–69.
6. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661579>.

Гирченко Т. Д.
Стороженко О. А.
Шейко Е. П.

Институт банковских технологий и бизнеса
Университета банковского дела

ЭФФЕКТИВНОСТЬ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ И ПРОБЛЕМЫ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Резюме

В статье исследовано современное состояние банковской системы с позиции ее эффективности. Проведен анализ внешней и внутренней среды функционирования коммерческих банков. Исследованы показатели активов и капитала, операционной эффективности, финансового результата деятельности банков. Предложены направления повышения эффективности банковской системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, эффективность, финансовый результат, активы банка, капитал банка, прибыльность.

Girchenko T. D.
Storozhenko O. O.
Sheyko O. P.

Institute of Banking Technologies and Business of
Institution University of Banking

THE EFFECTIVENESS OF BANKING ACTIVITY IN UKRAINE AND PROBLEMS OF ITS MAINTENANCE

Summary

The article studies the current state of the banking system from the perspective of the efficiency. Environment of the banks functioning as the main trends in the banking system are analyzed. The indicators of the assets and capital, operational efficiency and financial result of the banks are investigated. The directions of the improving the efficiency of the banking system of Ukraine are suggested.

Key words: banking system, efficiency, financial result, bank's assets, equity of the bank, profitability.